

Oficialusis ir neoficialusis diskursas: matoma ir nematoma mokyklos kultūra

Šarūnė Nagrockaitė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Universiteto g. 1/9, LT-01513 Vilnius
Tel. (8 5) 266 76 25
El. paštas: sarune.nagrockaite@fsf.vu.lt

Šiame straipsnyje pristatoma mokyklos kultūra, kurią siekiama atpažinti iš jos diskurso. Koncentruojamasi į oficialųjį ir neoficialųjį diskursą kaip mokyklos kultūros išraišką. Straipsnyje, analizuojant diskursą, siekiama identifikuoti mokyklos kultūrinę išraišką remiantis skirtingomis jos grupėmis (mokyklos administracijos, mokytojų ir mokinių). Remiamasi P. J. Gee (2011) diskurso iš didžiosios raidės „D“ ir mažosios „d“ perskyra, kuri žymi oficialųjį ir neoficialųjį diskursą. Oficialiuoju diskursu laikoma viskas, kas apibrėžia ir padaro atpažįstamą socialinę grupę. Oficialusis diskursas priklauso dominuojančiai socialinei grupei, kuri atsakinga už šio diskurso išsaugojimą. Tai išreiškiama įvairiais dominuojančios socialinės grupės tapatumą ir reprezentatyvumą kuriančiais būdais. Diskursas iš mažosios „d“ papildo, išplečia arba keičia oficialųjį diskursą, kurdamas naują, kitokį, neoficialų diskursą (Gee, 2010). Diskursas iš mažosios „d“ neturi tiesioginės reprezentacinės funkcijos, tačiau jis gali papildyti oficialųjį diskursą arba jam prieštarauti, jį kritikuoti. Analizuojant diskursą remiamasi ne tik sociolingvistinės diskurso analizės tyrėjo P. J. Gee (2010, 2011, 2013) idėjomis, bet ir kritinės diskurso analizės atstovais N. Fairclough (2010, 2013), M. Foucault (1998). Straipsnio pagrindinis analizės šaltinis 2014–2015 m. kokybinio empirinio tyrimo duomenys, kuriais buvo tiriama mokyklos kultūra įvairiais pjūviais (erdvės, laiko, artefaktų, ritualų ir diskurso kaip komunikacijos)¹.

Pagrindiniai žodžiai: mokyklos kultūra, oficialusis ir neoficialusis diskursas, diskurso analizė, komunikacinė erdvė.

Įvadas

Diskursas – tai kalba, vartojama diskurso subjektų, išreiškiant idėjas ir jų prasmes, kuriomis informuojama, reprezentuojama, jų pagrindu veikiama, kritikuojama ir ku-

riama. Diskursas formuojasi tarp diskurso subjektų, kurie išreiškia idėjas ir jų prasmes, atsižvelgdami į savo kontekstą, padėtį. Tačiau, kaip teigia diskurso teoretikai, subjektai diskursu ne tik komunikuoja, bet jo pagrindu veikia, formuoja, išreiškia ir sustiprina savo tapatumą, kuris lemiamas tiek asmeninės, tiek socialinės aplinkos. Ir, atvirkščiai, subjektų diskursas susijęs su jų tapatumu, patirtimi, galiomis ir galimybės veikti tam tikru socialiniu, kultūriniu

¹ Straipsnis parašytas pagal 2014–2015 m. vykdytą mokslininkų grupių projektą „Oficialioji ir demotinė mokyklos kultūra: įtampos laukų analizė“. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MIP-074/2014).

kontekstu ir jį formuoti. Mokyklos diskursas naudojamas ne tik ugdati, sąveikaujant ugdytojui ir ugdytiniui, bet ir formuojant mokyklos kultūrą, jos bendruomenės santykius, perduodant ir reprezentuojant jos kultūrinį tapatumą. Diskurso analizės metodologinės nuostatos buvo formuojamos remiantis šiomis P. J. Gee (2010, 2011, 2013), N. Fairclough (2010, 2013) idėjomis:

1. **Diskursas susijęs su kontekstu:** socialine, kultūrine, politine aplinka, kurioje jis yra kuriamas ir vartojamas (Gee, 2011; Fairclough, 2013).
2. **Diskursas kuriamas tam tikrų socialinių narių** (*social members*) jų socialinėje grupėje, aplinkoje, naudojant kontekstą, kuriame jie veikia, atlieka socialinius vaidmenis, perima statusus ir formuoja(si) tapatumą (*identities*) (Gee, 2011, 2013; Fairclough, 2010, 2013).
3. **Diskursas kinta ir yra keičiamas.** Jis gali būti kitų diskursų „kolonizatorius“, pasisavinti diskursus ir užimti dominuojančią poziciją arba priimti, prisitaikyti prie naujo diskurso. N. Fairclough (2013) tai vadina diskurso rekontekstualinimu, kai nuo galių santykio priklausys tam tikro diskurso pozicija, ar jis pasisavina kitus diskursus, ar yra tas, kurį savinasi – kolonizuoja (2013, p. 12). Tai susiję ir su M. Foucault (1998) diskurso samprata, pagal kurią, diskursyvūs laukai formuojasi esant socialinių grupių galių santykiui, „primetant“ praktikai tam tikras kalbines figūras, turinčias tiesos ir žinojimų atrankos monopolį, struktūrinančias socialinę tvar-

ką ir užtikrinančias jos palaikymą. M. Foucault ir N. Fairclough diskurso samprata susijusi su P. J. Gee diskurso iš didžiosios „D“ ir mažosios „d“ samprata, kurioje galių santykiai gali atsiskleisti per oficialųjį Diskursą ir neoficialiojo diskurso poziciją, dominuojančio Diskurso atžvilgiu. Pavyzdžiui, mokyklų internetinių tinklalapių, dokumentų, stenduose pateiktos informacijos analizę lyginant su skirtingų mokyklų grupių interviu analize galima parodyti „oficialiojo“ Diskurso ir „neoficialiojo“ diskurso sankirtas arba kolonizavimo strategijas. Atpažįstant tai, kas bendra mokykloms, mokyklų bendruomenėms, išskiriant mokyklos ir / ar jos socialinės grupės savąjį kultūrinį lauką, jos unikalumą.

4. **Diskurse yra tipinių žodžių, pasakojimų** arba tipinių įvaizdžių, kuriuos J. P. Gee (2010, 2011, 2013) vadina „Figured words“. Jis teigia, „kad kai žmonės vaizduoja gyvenimą („figure“ a world), jie įsivaizduoja, kaip jis atrodo iš jų perspektyvos, kas jiems yra „normalu“ ir „tipiška“. Jie įsivaizduoja tipiškus tapatumus (*identities*) ir veiklas tipiškose aplinkose“ (2011, p. 43). Tyrime remiantis šia idėja, daugiausia dėmesio buvo teikiama diskurso raiškai, kurią siekiama atpažinti iš įvairių kalbinių figūrų, formų, strategijų tiriamųjų grupių diskurse.

Straipsnyje **analizuojami kokybinio tyrimo duomenys**, surinkti naudojant pušiau struktūruotą interviu ir atliekant internetinių mokyklų puslapių bei *facebook'o* profilių turinio duomenų analizę. Tyrime

dalyvavo šešios mokyklos, kurios yra valstybinės gimnazijos, trys iš jų ilgosios gimnazijos. Interviu dalyvavo iš kiekvienos gimnazijos po vieną administratorių, po vieną mokytoją ir po keturis mokinius (10–12 kl.). Svarbu paminėti, kad trečdalis dalyvavusių mokinių priklausė mokinių savivaldai. Tai buvo mokyklos administratorių sprendimas, pakviesti tyrime dalyvauti jiems labiau pažįstamus asmenis. Susipažinti su visu tyrimu ir jo rezultatais galima Vilniaus universiteto Švietimo politikos centro internetinėje svetainėje².

Straipsnio **tikslas** – identifikuoti mokyklos kultūrinę išraišką remiantis skirtingomis jos grupėmis (mokyklos administratoriais, mokytojais ir mokiniais), analizuojant jų diskursą: 1) analizuojama tyrimo grupių (mokyklos administracijos, mokytojų ir mokinių) komunikacijos erdvė ir būdai; 2) mokyklos kultūrą siekiama pažinti iš matomų (oficialių) ir nematomų (neoficialių) tyrimo grupių kalbinių formų. Stengtasi aptikti esamą arba galimą mokyklos kultūros įtampą ar sankirtą tyrimo grupių diskursuose.

Kieno vizitinė kortelė yra mokyklos internetinis puslapis?

Viešojoje erdvėje mokyklai atstovaujanti informacija yra jos vizitinė kortelė. Tiesiogiai šią paskirtį atlieka mokyklų internetiniai puslapiai arba mokyklų profiliai socialiniuose tinkluose, pvz., *facebook'e*. Analizuotų mokyklų puslapiai tiek savo kalba, tiek struktūra ir perdavimo forma perteikia oficialųjį mokyklos diskursą. Mokyklų internetinio puslapio turinį su-

daro standartinė informacija: skiltyje apie mokyklą pristatoma mokyklos vizija, misija, tikslai, mokyklos dokumentai (pastarieji kartais pristatomi skiltyje „veikla“, „ugdymas“). Kalbant apie bendruomenę, ji suskirstyta į administraciją, mokytojus, mokinius, pagalbos mokiniui ir mokytojui specialistus, kurie dažnai atskiriami nuo pedagoginio personalo. Visuose tirtų mokyklų puslapiuose pristatomas pamokų laikas, pasiekimai, veikla arba ugdymas bei naujienų skiltis. Taip pat visur galima rasti nuorodų į elektroninį dienyną. Įdomus aspektas, kad tik dvi iš šešių tirtų mokyklų savo internetiniame puslapyje pateikia mokyklos pristatymą ne tik valstybine kalba. Netgi tose bendruomenėse, kuriose egzistuoja tautinė ir kalbinė įvairovė, mokyklos internetiniame puslapyje informacija pristatoma tik lietuvių kalba. Galima įvairiai interpretuoti, kodėl mokyklų internetiniuose puslapiuose trūksta informacijos kita užsienio kalba. Vienas iš aiškinimų – mokykla save pristato kaip valstybinę instituciją, mažiau dėmesio skiriančią vietos bendruomenei arba globaliems procesams, didėjančiai migracijai, tautų įvairovei, tarptautiniam bendradarbiavimui su kitų šalių institucijomis.

Mokyklos internetinių puslapių įvadinėse dalyse pristato savo herbą kartu su pavadinimu arba vietoj jo. Mokyklos pavadinime užkoduota dviguba informacija: viena vertus, tai mokyklos oficialumą perteikiantis ženklas, kita vertus, tai jos autentiškumo ir unikalumo oficialus simbolis. Įdomu, kad kiti simboliai, kurie perteikia mokyklos kultūrą ir jos santykį su nacionaline ar vietos bendruomenės kultūra (valstybinis himnas, herbas, vėliava, šalies prezidentės portretas ar kita simbolika), mokyklos internetiniuose puslapiuose ne-

² Vilniaus universiteto Švietimo politikos centro tinklalapyje pristatoma tyrimo ataskaita http://www.fsf.vu.lt/dokumentai/katedros/edukologijos/Oficialioji_ir_demotin%C4%97_mokyklos_kult%C5%ABra.pdf

turi oficialumo ir reprezentavimo paskirties kaip pačioje mokykloje ar jos erdvėse. Internetiniuose puslapiuose jie nepateikiami, tačiau mokyklos pagrindinėse erdvėse, kaip parodė tyrimas, valstybiniai simboliai pateikiami prie pagrindinių įėjimų, fojė, klasėse, erdvėse netoli administracijos kabinetų (žr. 1 pav.).

Mokyklų internetiniuose puslapiuose, jų pirmame puslapyje, viršuje, vadinamojoje puslapio kepurėje, greta mokyklos pavadinimo ir simbolio pateikiamos antraštinės nuotraukos su mokyklos bendruomene, nuotraukos su mokyklos pastatu ar jo vidinėmis erdvėmis (kabinetais), įvykių nuotraukos arba nuotraukos su artefaktais (mokinių ar kitų bendruomenės narių kūriniai). Tačiau palyginus mokyklų internetinius puslapius ir jų *facebook'o* puslapius dominuoja du motyvai: žmonės arba mokyklos pastatas. Renginių, įvykių nuotraukos ir artefaktai yra labiau parodomi naujienų skiltyje negu puslapio „kepurėje“. Remiantis L. Duobliene (2015), ugdymo procesas vyksta labai konkrečioje erdvėje – tam tikrame pastate. Ši erdvė simbolizuoja kasdienį tos mokyklos gyvenimą, kuriame susitinka ir kuriasi bendruomenės vienaly-

tė kultūra ar bendruomenės grupių daugialypė kultūra. Kaip juda bendruomenė, kokio jos trajektorija, kur jos nariai susitinka ir išsiskiria – visa tai kuria bendruomenės komunikacijos lauką ir sudaro sąlygas kultūrų išraiškai. Klasių (kabinetų), koridorių erdvėse susitinka mokyklos administracijos, mokinių ir mokytojų taisyklės (kabinėtinė sistema, erdvių dekoravimas, (ne) sėdėjimas ant palangių). Mokykloje yra ir neutralios zonos, kur susikerta visos kultūros: koridoriai, valgykla, tačiau jose galima rasti ir mokinių poilsio ir susitikimų erdvių, kuriose bendraujama ir ilsimasi. Šie susitikimai paremti ir galių santykiais, sprendžiant, kaip ir kada būti, judėti mokyklos erdvėse, kaip jas dekoruoti ar įkurdinti. Mokyklos pastatas tampa mokyklos bendruomenės tapatumą formuojančiu veiksmu, ją jungiančiu simboliu. Tačiau mokyklos gyvybingumas, jos kultūra pasireiškia realybėje ir kasdieniame gyvenime. O internetiniuose puslapiuose mokyklos kultūrinį gyvybingumą perteikia žmonės ir žinutės, tai įvairūs pranešimai iš jų gyvenimo apie įvykius, susitikimus ir jų laimėjimus. Todėl pagrindinė antraštinio puslapio informacija yra „naujienų“ skiltis, kurioje

1 pav. Mokyklos internetiniame puslapyje pristatomas kabinetas. Virš lentos, centre, kabo valstybės herbas, Vasario 16 d. nepriklausomybės deklaracija, iš šonų tarpukariu ir po nepriklausomybės atgavimo valdę Lietuvos prezidentai

pristatoma įvairi mokyklos veikla, šventės, renginiai, išvykos, pasiekimai. Šis įvykių metraštis labai gerai perteikia mokyklos veiklos dinamiką ir įvairovę, palyginti su skiltyse „ugdymas“ arba „veikla“ pateikta informacija, ten sudėliota standartinė informacija apie ilgalaikius projektus, ugdymą, jį reglamentuojančius dokumentus.

„Naujienu“ skiltyje dominuoja mokytojų ar administracijos darbuotojų parašytos informacinės žinutės apie vykusią veiklą. Labai mažai naujienu autorių yra patys mokiniai. Lyginant informacinių žinučių turinį mokyklų internetiniuose puslapiuose ir jų *facebook*'o profiliuose, esminio skirtumo nėra. Tačiau *facebook*'o profiliai sudaro erdvę mokyklos bendruomenės nariams viešai komentuoti dalykus, išsakyti savo nuomonę, įvairiau pristatyti informaciją. Palyginus analizuojamų mokyklų profilius pagal lankomumą ne visi yra gausiai lankomi ir komentuojami. Iš pateiktų pranešimų pavyzdžių (žr. 2 pav.) matomas skirtingas pranešimų turinys ir jo formulavimas. Abu pranešimai skirti pristatyti įvykį. Pranešimą su nuotrauka pateikė mokiniai savo mokyklos parlamento *facebook*'o profilyje, kitą praneši-

mą paskelbė mokytoja mokyklos profilyje. Mokinių pranešimas labai trumpas, aiškus, paprastas, nėra paaiškintas kontekstas, nedetalizuojamas susitikimo turinys ir eiga, laikas apibūdinamas „šiandien“. O mokytojos pranešime ne tik aiškiai, bet ir labai detalai išdėliojama informacija, paaiškinant kontekstą, įvykio eigą, nurodoma tiksli data, dalyvavę asmenys ir kt. Taigi net kitokio formato viešojoje erdvėje, mokyklos socialinio tinklo profilyje, egzistuoja oficialus diskursas, nepaisant neformalaus nei mokyklos internetinis puslapis profilio stiliaus. Kitas svarbus aspektas, kad mokyklų internetiniuose puslapiuose nėra nuorodų į jų *facebook*'o profilį. Nesuteikiama galimybės susipažinti su kita ir kitokia mokyklų pristatančia internetine erdve. Taigi neformalumas arba neoficialusis diskursas tikėtina pasireiškia tam tikrose kultūrinėse grupėse, pvz., kaip mokinių parlamento grupėje, o ne bendrai mokyklos viešojoje erdvėje.

Toliau internetiniuose mokyklų puslapiuose buvo analizuojama, kaip pristatoma mokyklos bendruomenė ir jos struktūra. Akivaizdu, kad mokinių savivalda pristatoma tiek pat oficialiai kaip ir mokytojai.

gimnazija pridėjo 12 naujas(-ų) lapkričio 10 d. nuotraukas(-ų) į albumą: [Projekto "Augu pats - auginu kita" baigiamasis renginys](#)
Lapkričio 18 d. · 🌐 · 📷

Reaguodami į vieną opiausių šiuolaikinės visuomenės problemų – patyčias, ieškome įvairiausių būdų joms įveikti. Jau keletą metų aktyviai dalyvaujame patyčių prevencijos programoje „Olweus“. Šiais mokslo metais bendradarbiaudami su Viešąja įstaiga „Menų ir mokymo namai“ įgyvendiname projektą „Augu pats – auginu kita“, tai asmeninių, socialinių ir kultūrinių kompetencijų ugdymui skirtas projektas.

Lapkričio 18 d. įvyko baigiamasis projekto renginys – „Forumo teatro spektaklis“, kuriame aktyviai dalyvavo 11 mūsų gimnazistų. „Forumo teatras“ – patrauklus socialinio teatro metodas, išryškinantis problemas taip, kad žiūrovai įsitrauktų į diskusiją ir galėtų svarstyti sprendimus. Pristatydami šį metodą mūsų gimnazijos jaunieji aktorai suvaidino kelias situacijas, atspindinčias paauglių gyvenimą, vėliau žiūrovai galėjo užduoti klausimus situacijos veikėjams, siūlyti savo problemos sprendimo variantus ir juos išbandyti.

Džiugu, kad renginio metu netilo vaikų klausimai, juokas ir diskusijos.

Šiandien vykusioje paskaitoje su Andriumi Užkalniu ir Mantu Adomėnu mūsų gimnazijos dešimtokai ir dvyliktojai aiškino, kuo būti, o kuo nebūti? Plėpsnis pozityvo ir motyvacijos darant ateities sprendimus! Aš! 🤔

2 pav. Mokinių ir mokytojos pranešimai apie įvykius mokykloje *facebook*'o profiliuose

Nurodomi mokinių vardai, pavardės, klasė, informacija pateikiama sąrašo forma ar schema, kai kurios pateikiamos nuotraukos, primenančios oficialias klases vinjetes. Tačiau galima aptikti (iš 6 mokyklų vienas atvejis) mokinių asmeninių portretinių nuotraukų, kurios labiau individualizuoja ir neformalيزuoja mokyklos atstovus. O mokinių savivaldos *facebook'o* puslapiuose, kiek leidžiama susipažinti viešam vartotojui, matomas tikrasis mokinių savivaldos gyvenimas ir „veidas“. Gausybė nuotraukų, trumpųjų žinučių: gausybė užsienio kalbos žodžių, įterpinių, pasikartojimų ir emocijas išreiškiančių simbolių. Daugiakultūre kalba perteikia jų gyvą bendravimą, netelpantį į pateiktas mokyklų internetiniuose puslapiuose savivaldos struktūros schemas ir sąrašus (žr. 3 pav.).

Įdomu, kad beveik visose mokyklose (5 atvejai iš 6) pristatoma mokyklos vadovo, o kartais ir visos mokyklos administracijos portretinės nuotraukos. Taip pat galima rasti vadovų profesinę kompetenciją pristatančius gyvenimo aprašus (CV). O mokytojai pristatomi sąrašuose ir bendrose grupės fotografijose, vinjetėse. Analizuojamoje viešojoje erdvėje mokytojai pristatomi kaip grupė, jų individualumą perteikia tik vardas, pavardė, dėstomas dalykas.

Apibendrinant tyrimo duomenis reikia pasakyti, kad mokyklas pristatanti viešojo erdvė, mokyklų internetiniai puslapiai ir *facebook'o* profiliai labiausiai perteikia oficialųjį mokyklos diskursą. Oficialusis mokyklos kultūros diskursas perteikiamas mokyklos pavadinimu, jos simboliais (herbas, himnas, šūkis), mokyklos veikla, kuri pristatoma „naujienu“ skiltyje. Mokykla prisistatydama naudoja standartinius daugeliui mokyklų būdingus informacijos perdavimo būdus, pvz., mokyklos valdymo struktūrą vaizduoja schema, bendruomenės narius pristato sąrašuose, kartais papildant nuotraukų vinjetėmis, pateikiami mokyklos veiklos dokumentai, „naujienu“, „bendruomenės“, „ugdymo arba veiklos“, „pasiekimų“ skiltys, pamokų laikas, nuoroda į elektroninį dienyną. Mokyklų *facebook'o* profiliuose informacijos tipas nesikeičia, tik atsiranda papildoma galimybė komentuoti ir vertinti įvykius ir kt. informaciją, daugiau įkelti nuotraukų. Be to, mokyklos įvairiai išnaudoja jų paskirtį, vieni profiliai labai paprasti, kitų aktyvūs ir nemažai lankomi.

Viešojoje erdvėje dominuoja mokyklos administracijos ir mokytojų (per naujienu pranešimus) vartojamas diskursas. Mokiniai joje nedominuoja, neturi savo atski-

Heeee!! Jau nuo rytojaus jūsų laišku lauks - Kalėdinis paštas!! 😊 Darbai vyksta, niekas nesipyksta!

2014 m. balandžio 2 d. · 🌐

Hey hey hey!!! Jūsų dėmesiui dar vienas nuotaikingas video „Visur gerai, bet mokykloje geriausia!!!“ ačiūū I a klasei už šypseną keliantį filmuką (;; bučkis!

2014 m. kovo 24 d. · 🌐

Nes jūs visi esate nuostabūs! Šią savaitę norime mokykloje matyti kuo daugiau šypsenų, kuo daugiau laimės, galbūt oras už lango nedžiugina, bet pasistenkime, kad mokyklos viduje visada šviestų saulė! Dovanokite vienas kitam šypsenas, džiaugsmą, juk jei nusišypsosi tu - nusišypsos ir tau 😊 Taip pat nepamirškime, kurti savo video, tema " Visur gerai, bet mokykloje geriausia!", kuriuos penktadienį visi kartu draugiškai žiūrėsime 😊 Mylimi jus ir siunčiam jms plaaaaačią šypseną!! :))

Tu esi gražus ir nuostabus žmogus!
Niekada nelūdėk!

3 pav. Žinutės iš mokinių tarybos *facebook'o* profilio

ros erdvės, nebent susikūrę savo grupių *facebook'o* profilius, tačiau tik vienoje mokykloje buvo pateikta nuoroda į jų grupės (mokyklos savivaldos narių) puslapį. Atrodo, kad mokyklos internetiniai puslapiai skirti tėvams ar kitiems interesantams, tačiau ne mokiniams. Juose menkai perteikiama mokinių kultūra, jų kalba, supratimas, apie jų dalyvavimą mokyklos gyvenime. Viešoji erdvė perteikia mokyklos oficialiąją, tačiau nevisiškai matomą jos gyvenimo pusę, kurią pilniau galima pastebėti tik pačiose mokyklos erdvėse, jų kasdieniame gyvenime, analizuojant kitas komunikacijos formas, pavyzdžiui, pokalbius. Apžvelgus viešąją mokyklos informaciją, kyla klausimas, ar padeda toks kultūrų įvairovės ribojimas viešojoje erdvėje. Ar tai yra sąmoningas pasirinkimas, ar negalėjimas pasinaudoti viešosios erdvės teikiama galimybėmis? Jei viešojoje erdvėje skirtumai atpažįstami tarp mokinių ir viešo administracijos bei mokytojų diskurso, tai, analizuojant tyrimo interviu duomenis, labiau atpažįstama jų sąveika, kintamos komunikacijos formos ir labiau išryškėja mokinių diskursas.

Kintamos komunikacijos formos

Informacijos apie mokyklos veiklą, renginius perdavimas, mokytojų ir mokinių, mokytojų ir mokytojų, mokytojų ir administracijos, mokinių ir administracijos bendravimas keliasi ir į virtualias erdves, t. y. elektroninius dienynus, socialinius tinklus (*facebook'a*), informacinius televizorius mokyklų fojė ir koridoriuose. Pirmoje straipsnio dalyje išsamiau buvo aptarta internetiniai puslapiai ir mokyklų ar mokyklos bendruomenės profiliai socialiniame tinkle *facebook'e*.

Bendroji informacija, perduodama gyvai, taip pat turi oficialumo išraišką, pa-

vyzdžiui, mokyklos bendruomenė susirenka į „boso“ valandėles (M5–S1) ir kitokius *susibėgimus (tie tokie blitz)*(M4–A1) arba perduoda informaciją per grupių atstovus, mokinių parlamento narius, auklėtojus.

Kalbant apie renginius. Jeigu yra tarybos mokinių iniciatyva, yra tarybos nariai, kurie turi pranešt savo klasei informaciją. Paskui direktorių pavaduotojai bendrauja su klasių auklėtojais, yra toks daiktas kaip direkcinė taryba (pavaduotojas, direktorius), yra „boso“ valandėlė, kai susirenka. Pirmadieniais po dviejų pamokų. (M5–S1).

Pateiktoje interviu (M5–S1) ištrauktoje galima pastebėti, kad bendroji informacija, susijusi su mokyklos veikla, įgauna tokį patį oficialumo pobūdį kaip ir viešojoje jos erdvėje. Tokia informacija, kuri skirta visai mokyklos bendruomenei arba kuriai nors iš tyrimo dalyvaujančių grupių, įgauna oficialumo pobūdį, kai ji perduodama gyvai pagal hierarchinę mokyklos valdymo struktūrą: mokyklos vadovai – pavaduotojoms, šios – mokytojams arba metodinių grupių pirmininkams, auklėtojai – mokiniams, tėvams, mokiniai – mokiniams. Tai siejasi su M. Foucault (1998) mintimi, kad diskursas formuojasi per socialinių grupių galių santykį. Todėl gyvi susitikimai, kuriuose informaciją perduodama per atstovus, įgyja oficialumo ir formalumo išraišką. Taigi oficialioji informacija susijusi su galių santykiais, su mokyklos hierarchine struktūra ir dažniausiai ji yra formuojama ir perduodama iš viršaus į apačią. Tačiau šią situaciją keičia ir švelnina galių santykis, kitos komunikacijos priemonės, kurios suteikia visai mokyklos bendruomenei galimybę bendrauti ir dalytis informacija lygiavertiškai, jei tai leidžia asmeninis santykis. Elektroninis dienynas ir bendra-

vimas socialiniuose tinkluose paspartino tarpasmeninę komunikaciją.

Išskirtinė ir kasdienė mokyklos bendruomenės komunikacijos forma ir erdvė – elektroninis dienynas. *TAM'o tai kaip pasakyt... Jau čia be jo yra sudėtinga ir neišsiverčiama* (M4–A1). Visos kalbintos grupės, tiek administracija, tiek mokytojai ir mokiniai, išskyrė elektroninį dienyną kaip pagrindinę bendravimo formą darbo klausimais. Mokytojai pabrėžė, kad elektroniniu dienynu gali gauti svarbią informaciją iš administracijos, kolegų ir turi galimybę komunikuoti su mokinių tėvais. Mokiniai pažymėjo, kad elektroniniame dienyne jiems svarbiausia informacija iš mokytojų, apie namų darbus, pažymius, lankomumą. Elektroninis dienynas jiems sudaro galimybę susitarti su mokytojais dėl individualių atsiskaitymų, paklausti, pasitikslinti, ko nesuprato. <...> *Elektroniniame dienyne galima rašyti mokytojui privačiai* (M5–S4). Administracijos atstovai labiausiai pabrėžė elektroniniu dienynu galintys bendrauti su visais mokytojais, juos informuoti, nes kiekvieno dienvarkė skiriasi ir gyvai juos visus informuoti yra sunku. Tačiau pastebima ir kita tendencija, kad, individualizavus ir kompiuterizavus mokytojų darbo vietas, t. y. perėjus prie kabinetinės sistemos, keičiasi mokytojų komunikacija. Mokytojų kambariai nėra pagrindinė komunikacijos erdvė, kurioje susikerta oficialioji ir neoficialioji komunikacija.

Dabar tas mokytojų kambarys, jisai, kaip mes sakom, jau baigia išnykti savo funkcija, kadangi dabar jau liko relakso zona, kai seniau būdavo mokytojų kambary tik tai du kompiuteriai arba trys, kam reikėdavo, tie eidavo, dabar kiekvienas kabinetas, mokytojas kiekvienas turi savo kompiuterį, savo stalą, savo multimediją, viską daro pas save (M3–A1).

Įdomu, kad pasikeitusią mokytojų komunikacijos erdvę pažymi ir mokiniai: *Mokytojų kambaryje... Dabar kažkaip, kai atsirado TAMO dienynas, nebesirenka mokytojai ten kiekvieną pertrauką. Dažniausiai tai pirmam aukšte arba savo kabinetuose* (M6–S1).

Elektroninis dienynas tapo labai svarbia mokyklos bendruomenės komunikacijos priemone. Tai uždara mokyklos komunikacijos erdvė, kuria naudotis gali tik prisijungę vartotojai, tačiau ji kontroliuojama ir prižiūrima atsakingų asmenų. Todėl šios erdvės uždarumas yra ribotas. O bendravimas socialiniuose tinkluose sukuria visų bendruomenės narių vienodą galią kontroliuoti savo komunikacijos erdvę, turėti galimybę kiekvienam nariui nuspręsti, su kuo norėtų bendrauti ir ką parodyti ar pamatyti. *O, pavyzdžiui, jeigu kalbant, kad ir apie tą patį facebook'ą, tai čia vėl kiekvieno yra žmogaus noras. Jeigu aš nenoriu, tai aš ten ir nebūnu* (M4–A1).

Mokiniai ir mokytojai saugo savo komunikacinę erdvę, kai turi galimybę priimti arba nepriimti mokytojus ar mokinius į draugus *facebook'e* (M3–S6, S7, S8). Tai nauja galios išraiška, ji nėra akivaizdi, labiau suasmeninta, nes vyksta tarp individualių asmenų. Atsiradusi galimybė mokiniams priimti mokytojus ar mokyklos administracijos narius į savo privačią erdvę *facebook'o* profilyje arba jų nepriimti, suteikia lygiavertę galią apsaugoti savo asmeninę erdvę, kurios galbūt mokinsys netenka mokykloje.

TYRĖJA: Turit mokytojų drauguose? facebook'e?

INFORMANTĖ S7: Neee..... [tvirtas]

INFORMANTĖ S8: Aš turiu.

TYRĖJA: Turi?

INFORMANTĖ S8: Aš turiu dailės mokytoją.

INFORMANTĖS S7, S6: J J [KITOS JUOKASI]

TYRĖJA: Dailės mokytoją?

INFORMANTĖ S8: Aha.

TYRĖJA: O mokytojai turi facebook'o profilus?

INFORMANTĖ S7: Turi.

INFORMANTĖ S6: Turi.

TYRĖJA: Iš kur žinote, jeigu neturite drauguose?

INFORMANTĖ S8: Patikrinam

INFORMANTĖ S6: Pažiūrim [juokiasi]

INFORMANTĖ S7: Tai kiti mokytojai nepriima į draugus

(M3–S6, S7, S8)

Interviu (M1–S1) ištraukoje parodoma, kaip bendravimas socialiniuose tinkluose gali būti suvokiamas kaip kontrolės mechanizmas, mokyklos bendruomenės nariams kyla grėsmė prarasti asmeninę laisvę ir „savo“ erdvę, nes socialiniai tinklai dažnai perteikia neformalią, asmeninę žmogaus virtualią erdvę. Bendravimas socialiniuose tinkluose dar labiau paspartina ne tik komunikaciją, bet ir atveria duris mokyklos kultūros įvairovei ir jos formavimuisi į kitokią, oficialiai nematomą ir nepristatomą mokyklos kultūros išraišką.

Na, nežinau, kartais, nu mane mažiau liečia, nes aš ir kitų turiu žmonių facebook'o drauguose, bet pastebėjau, kad yra tokių žmonių, kurie facebook'e deda informaciją ir skelbia informaciją, kuri yra aktuali tik draugams, nu tarkim, kad ir tie keiksmožodžiai arba šiaip nu informacija aktuali savo bendraamžiams. Tai kviesti, kad ir tarkim mamą savo, tėtį arba mokytoją į facebook'ą draugus, tai tikrai ne daug kas nori. Vat, kad ir pati direktorė facebook'o profilį turi, tai pastebėjau, kad irgi ne daug kas yra drauguose (M1–S1).

Tačiau virtuali erdvė nėra pagrindinė kitokio, neoficialaus diskurso atspindys. Laikas po pamokų – tai kita neformali mokyklos bendruomenės komunikacijos erdvė, kuri tradiciškai labiau nusistovėjusi nei bendravimas virtualioje erdvėje. Ji neformalizuoja ir sustiprina mokinių ir mokytojų bendravimą. Pasirenkamos kitos temos, labiau asmeninė, individuali bendravimo forma. Tiek mokiniai, tiek mokytojas tarsi „išeina“ iš pamokų metu sukurto viešojo, oficialaus diskurso, kuris labiau perteikia grupės interesus ir grupės bendravimo principus. Šį skirtumą pamokų metu ir po pamokų labiausiai nurodė mokiniai.

Vienoki yra pamokoje, kitokie yra po pamokų, pavyzdžiui ten daleiskim ee... koks matematikos mokytojas būna. Aišku per pamoką jis nepradės ten kaip po pamokų ten šnekėti, juokauti, jis ta prasme rimtai į dalyką žiūrės ir viskas. O po pamokų tu su juo gali ir pasišnekėti ir pabendrauti ir ten visokiom temom tram pam pam... Žinoma visokiom temom tu su juo šneki ir jam ta prasme pačiam įdomu tavęs klausyti, nu iškart, jeigu per mat. per pamoką šautum, kokį ten kozirį kad tenai kažkas ne į temą. Tai aišku jis turėtų deramai sureaguoti. Negi per pamoką pradėsim mes čia šnekėti kitom temom be matematikos? (M5–S1)

Kaip pateikta interviu ištraukoje (M5–S1), informantas aiškiai suvokia ne tik mokytojo bendravimo skirtumus, bet ir savo paties bendravimo kaitą pamokų metu ir po jų. Taip pat interviu parodė, kad ne tik komunikacijos kintančios erdvės atskiria oficialų ir neoficialų diskursą, bet ir laikas. Tokia diskurso kaita parodo mokyklos kultūros įvairovę ir, norint ją pažinti giliau, svarbu kultūros reiškinius tirti ne tik pamokų metu, bet ir po pamokų.

Mokinių kultūros apraiškos kalboje

Mokinių individuali komunikacinė erdvė ir forma labiausiai išsiskiria iš tirtų mokyklos bendruomenės grupių diskurso. Kaip jau buvo kalbėta apie virtualią komunikaciją, mokiniai linkę turėti savo grupės kalbą, kuri perteikia jų, kaip grupės tapatumą ir požiūrį į vykstančius socialinius reiškinius, šiuo atveju tai, ką jie veikia mokykloje, kokie jų santykiai su mokyklos bendruomene ir kt. J. P. Gee (2011) kalbėdamas apie diskursą, išskiria tipinius žodžius (*figured words*), pasakojimus ar pasakymus, kuriais galima atpažinti tam tikrą socialinę grupę ir jos kultūros apraiškas kalboje, nes jie vartoja tipinius žodžius, posakius ir jais perteikia tai, kas jų sociokultūriniame kontekste yra normalu ir tipiška. Labiausiai iš visų tiriamųjų išsiskyrė mokinių kalba, kuriai būdinga neformalizuoti mokyklos objektus, mokyklos bendruomenės narius, kuriant mokinių grupei suprantamą ir priimtina žodyną. Jiems būdinga trumpinti kalbą, pvz., matematika – *matkė*, direktorė – *dyrė*, auklėtoja – *klyfa*, suteikti pravardes tiek mokytojams, tiek mokiniams arba mokytojus vadinti vardais.

Iš mokytojų, tai fizinio lavinimo mokytoją vadina Galinačka, nes jos vardas Galina ir yra labai „linksmų plaučių“ žmogus, tai kažkaip visi ją ir taip vadina, būdinčiąją Reginą – Reginute, Mašulienę – Mašulke [juokias] mūsų pavaduotoja, per ilgą truputi pavardė, o paskui visus pavardėm arba tiesiog pasakom dalyką, pvz.: pas mus yra tik viena chemijos mokytoja, tai taip ir sakom – chemijos mokytoja. (M3–S9) <...>Nu amžiną atilsį istorijos mokytoją „tata“ kartais vadindavo. Tata, nes jis kaip tėvas ten tiems vaikams, tai „tata“ vadindavo (M5–P1).

Kitas svarbus aspektas, kad mokinių kalbai būdinga vartoti svetimybės, atėjusias iš kitų kalbų, pavyzdžiui, *pačėšinti, pakadrinti, patrolinti, palaikinti, feilas, nolaiferis, level vienas*. Tačiau paklausus, ar mokytojai su mokiniais susikalba, abi grupės sutiko, kad svarbiau asmeninis santykis, įsiklausymas ir pagarba, o „savojo“ žodyno vartojimas susikalbėti netrukdo. Todėl „savojo“ žodyno kūrimas ir vartojimas, ypač mokinių, kitų bendruomenės narių priimamas kaip jų kultūros dalis. Mokiniams „savas“ žodynas – tai jų savos erdvės, tapatumo kūrimo ir išraiškos forma. Nebūtinai jie yra linkę ja laisvai dalytis su mokytojais ar mokyklos administracija, jei bandoma į tai reaguoti, taisant, koreguojant į bendrinę, oficialiai vartojamą kalbą. Tai gerai atsiskleidžia interviu su mokyklos administracijos atstove ištraukoje (M4–A1).

Na, aš tiesiog pataisau, kada vartoja kažkokius angliškus žodžius, o jau veiksmažodžiai tai iš viso. Dėl to dažniausiai būnu duris atsidarius. Tai jie (mokiniai – aut. past.) paima, net uždaro tas duris, kad aš negirdėčiau. Jeigu šneka, kažkas ten išsprūsta jiems – tai, čia, vėlgi, kaip aš sakėčiau kiekvieno mokytojo toks asmeninis yra tas ar tu girdi ir ar tu reaguoji į tai, ką tu girdi (M4–A1).

Patys mokiniai linkę atskirti savo diskursą nuo bendrojo, oficialiojo diskurso: *Nu tai, kad mokiniai su mokytojais normaliai, o ne taip kaip tarpusavy šneka...* (M5–S2, S3). O mokytojai ar mokyklos administracija nebūtinai kontroliuoja jų kalbą, kartais net specialiai domisi, ką reiškia vienas ar kitas žodis, tačiau, kai kalbama apie bendrąją informaciją, mokyklos tinklalapyje, sienlaikraštyje, stenduose mokinių diskursas tampa oficialiu admi-

nistracijos ir mokytojų vartojamu diskursu (interviu ištrauka M5–P2).

INFORMANTĖ: Per pamoką tai tikrai netoleruojam. O per pertrauką aš girdžiu, kai jie taip kalba ir aš nieko nebesakau jiems. Suprantat, tai būtų dirbtina. Aš galiu išsireikalauti, kad jie taip nekalbėtų, bet užvėrę mokyklos duris jie vis tiek kalbės. Tikrai pasikalbam su vaikais, kad nereikia tokių kalbų.

TYRĖJA: O sakykime, mokyklos sienlaikraštyje jie gali rašyti tokia savo kalba?

INFORMANTĖ: Ne. Kadangi tai yra oficialus laikraštis, respublikinio laikraščio lygmenis, beje, jisai yra ir mes ne – neleidžiam (M5–P2).

Remiantis J. P. Gee (2011) teorija apie tipiškus žodžius ir pasakojimus, mokyklos kultūros kitoniškumą diskurse lengviausiai atpažinti mokinių vartojamoje kalboje, jiems vartojant „savąjį“ žodyną. Tai buvo galima atpažinti analizuojant tyrimo interviu duomenis ir *facebook*'o profilių, sukurtų tik mokinių grupės. Tai neformalioji ir neoficialioji mokyklos kultūros išraiška. Jis mokykloje nėra draudžiamas, tačiau kai pereinama prie bendrųjų mokyklos reikalų, skirtų visai bendruomenei, perdavimo, įvyksta oficialaus diskurso perėmimas. Likusioji mokyklos bendruomenės dalis atsakinga už oficialaus diskurso išsaugojimą ir kontrolę, todėl viešosiose komunikacijos erdvėse: mokyklos tinklalapyje, bendruose stenduose, sienlaikraščiuose, skelbimuose dominuoja oficialus diskursas. Taigi viešoji komunikacinė erdvė, kaip ir įprasta visuomeniniam kontekstui, kontroliuojama valdžios, neoficialioji komunikacija egzistuoja tarp atskirų grupių. Tačiau kintant komunikacijos formoms, gyvas neformalus bendravimas ir jo diskursas persikelia ir į virtualią erdvę. Tokiomis sąlygomis

lengviau palaikyti ir kurti savo grupės tapatumą.

Išvados

Mokyklos visuma, tai, kas bendra visiems, analizuojant tiek pateiktą viešąją informaciją (internetinius mokyklų puslapius, mokyklų profilius *facebook*'o socialiniame tinkle), priskiriama oficialiajam Diskursui, kuris, pagal J. P. Gee, perteikia dominuojantį, o pagal N. Fairclough, kolonizuojantį socialinės grupės, turinčios galios tai daryti, diskursą. Viešojoje mokyklos informacijoje sunku atpažinti skirtingas mokyklos bendruomenės grupių (administracijos, mokytojų, mokinių) kultūras, kurios labiau atsiskleidė analizuojant interviu duomenis. Taigi, kai kalbama apie mokyklos kultūrą, analizuojant jos viešąjį diskursą, matomas oficialus mokyklos kultūros „veidas“, kuris kaip ir oficialūs jos simboliai (herbai, mokinių uniformos, šūkių, himnai), perėmę reprezentacijos poziciją, labiau palaikoma mokyklos administracijos ir mokytojų nei mokinių. Todėl mokyklos svečiams labiau atpažįstamas oficialusis Diskursas, tačiau visi žino esant kitą neoficialųjį, demotinį diskursą, kuris nėra rodomas, bet matomas. Labiausiai tai atsiskleidžia mokinių diskurso atveju, nes jie oficialiajame Diskurse nėra atpažįstami. Jį galima suprasti iš vidinio mokinių grupės diskurso, kuris vyksta bendraujant tarpusavyje. Mokiniais jų specifinio žodyno (be apribojimų) vartojimas – „savo“ atpažinimo ženklas. Kurdami „savo“ kalbą, „savo“ žodyną jie kuria neformalią, kitonišką dominuojančiam diskursui kalbą, todėl mokinių kalboje atpažintos kalbos formos: pravardės, svetimybų vartojimas (pvz., anglų kalbos žodžių), trumpinimas, žodžių kartojimas, jaustukų, simbolių, iš-

reiškiančių emocijas, kurios naudojamos neformalizuojant mokyklos objektus ir bendruomenės narius. Kitaip tariant, suteikiant viešajam Diskursui neoficialumo ir subjektyvumo.

Interviu duomenys parodė, kad mokyklų administracijai ir mokytojams yra žinomas savitas mokinių diskursas, tačiau nepripažįstama, kad tuo turi domėtis visa mokyklos bendruomenė. Tai paliekama asmeninių interesų sričiai, kitaip tariant, kam įdomus mokinių diskursas, tas ir turėtų domėtis. Kita vertus, patys mokiniai taip pat nėra linkę arba nėra pratę viešinti „savąjį“ diskursą. Dėl viešojo Diskurso kontrolės ir mokinių įpratimo viešai nedemonstruoti „savosios“ kalbos, sunku atpažinti mokyklos viešajame Diskurse mokinius ir jų kultūrą.

Empiriniame tyrime atsiskleidė mokyklos bendruomenės komunikacijos formų kaita. Nors dar yra likę bendri mokyklos ar atskirų grupių susirinkimai, gyvas informacijos perdavimas ir komunikavimas per grupių atstovus, atsižvelgiant į valdymo struktūros hierarchiją, tačiau labai išryškėjo virtualios komunikacijos įtaka kasdienei bendruomenės komunikacijai. Informacijos apie mokyklos veiklą, renginius perdavimas, mokytojų ir mokinių, mokytojų ir mokytojų, mokytojų ir administracijos, mokinių ir administracijos bendravimas keičiasi ir į virtualias erdves, t. y. elektroninius dienynus, socialinius tinklus (*facebook'ą*), informacinius televizorius mokyklų fojė ir koridoriuose. Elektroniniai dienynai tapo

visos bendruomenės komunikacine erdve, kuri keičia gyvus oficialius susirinkimus ir susitikimus. Tyrimo dalyviai išskyrė mokytojų kambarių, kaip kolektyvo komunikacinės erdvės, apleistumą dėl atsiradusios galimybės bendrauti virtualiai iš savo darbo kabinetų (klasių).

Neformaliausia iš virtualių erdvių, kurioje išsiskiria, susipina ir atsiranda mokyklos kultūros naujovių, tai jos bendruomenės komunikavimas socialiniame *facebook'o* tinkle. Mokytojams, mokiniams, administracijai galimybė priimti savo *facebook'o* profilyje į draugus mokyklos bendruomenės narius arba jų nepriimti, kuria naują galios ir komunikacijos formą, kurioje galima kurti ir kontroliuoti privačią savo erdvę, rasti naują, tarpinę (trečiąją) erdvę tarp mokytojų ir mokinių, mokinių grupių, mokinių ir administracijos ar visų grupių, ir neformalizuoti ar sušvelninti oficialųjį mokyklos bendruomenės Diskursą, priimant ir įteisinant mokyklos kultūros daugialypiškumą ir įvairovę.

Tačiau virtuali erdvė nėra pagrindinis kitokio, neoficialaus diskurso atspindys. Laikas po pamokų tai yra kita neformali mokyklos bendruomenės komunikacijos erdvė, kuri tradiciškai labiau nusistovėjusi nei bendravimas virtualioje erdveje. Ji neformalizuoja ir sustiprina mokinių ir mokytojų bendravimą. Pasirenkamos kitos temos, labiau asmeninė, individuali bendravimo forma. Tiek mokiniai, tiek mokytojas tarsi „išseina“ iš pamokų metu sukurto viešojo, oficialaus Diskurso. Šį bendravimo pokytį labiausiai pabrėždavo mokiniai.

LITERATŪRA

Duoblienė, L. (2015). Mokyklos žemėlapis: faktinis įėjimas ir vidaus trajektorijų strategavimas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 34, p. 20–33.

Fairclough, N. (2013). Critical discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis (Routledge Handbooks in Applied Linguistics)*,

Gee, J. P.; Handford, M. (Eds). New York and London: Routledge, p. 9–20.

Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. New York and London: Routledge.

Foucault, M. (1998). *Diskurso tvarka*. Vilnius: Baltos lankos.

Gee, P. J.; Handford, M. (2013). Introduction. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis (Routledge Handbooks in Applied Linguistics)* Gee, J. P.; Handford, M. (Eds.). New York and London: Routledge, p. 371–382.

Gee, P. J. (2011). Discourse Analysis: What Makes it Critical? *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education*, Rogers, R. (Ed.). New York and London: Routledge, p. 23–45.

Gee, P. J. (2010). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. New York and London: Routledge.

Rogers, R. (2011). Critical Approaches to Discourse Analysis in Educational Research. *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education*, Rogers, R. (Ed.). New York and London: Routledge, p. 1–20.

OFFICIAL AND NON-OFFICIAL DISCOURSE: VISIBLE AND INVISIBLE SCHOOL CULTURE

Šarūnė Nagrockaitė

S u m m a r y

The article presents school culture, which is recognised through its discourse. The focus is laid on formal and informal discourse as an expression of school culture. Analysing the discourse, the article aims to identify cultural expression of school among its different groups (school administration, teachers and learners). The division between the “Big ‘D’ Discourse” and “little-d discourse” introduced by P. J. Gee (2011) is employed in the work. These notions represent formal and informal discourses. Official discourse refers to everything that determines and makes a social group or its network recognisable and is ascribed to the mainstream social group, which is in charge of the preservation of this discourse. This is expressed using various ways that create identity and representation of the prevailing social group. On the other hand, “little-d discourse” expands or changes the formal discourse and, thus,

creates a new, different and informal discourse. (Gee, 2010). The “little-d discourse” does not perform a direct representative function but it is capable of supplementing the formal discourse or opposing and criticising it. The analysis of the discourse is grounded not only on the ideas of P. J. Gee (2010, 2011, 2013), a researcher in sociolinguistic discourse analysis, but also on those of N. Fairclough (2010, 2013) and M. Foucault (1998), the representatives of critical discourse analysis. The article is mainly based on the data of empiric qualitative research conducted in the period of 2014–2015, which aimed to investigate school culture at various cross-sections (space, time, artefacts, rituals and course as communication).

Key words: school culture, formal and informal discourse, discourse analysis, space of communication.

Iteikta: 2015 11 10

Priimta: 2015 12 29